

Екологічність мисливства (Ем) (п'ята група) визначається сумою екологічної шкоди, яку спричиняють дикі тварини лісу і сільськогосподарським культурам, в т.ч. випасанням лісових культур і молодняків до неприпинення або припинення ними росту (Емлк), обгризання кори дерев (Емкд), пошкодження або знищення сільськогосподарських культур (Емсг):

$$E_m = E_{mlk} + E_{mkd} + E_{msg}. \quad (31)$$

Величина екологічної шкоди приймається за фактичним даними підприємства.

Рекреаційні ресурси. Для оцінки цього компонента в групу ресурсних показників включені: лісова площа (S), площа лісів рекреаційного призначення (Sp), площа лісів, які активно виконують рекреаційні функції (S_{pa}), тобто привабливі для відпочинку ліси і чисельність населення (Ч).

До лісів рекреаційного призначення віднесені: лісопаркові частини зелених зон, лісопарки, національні і природні парки, міські ліси, зелені насадження лікувально-оздоровчих закладів.

Площа лісів, які активно виконують рекреаційні функції (S_{pa}) – це частина площі лісів рекреаційного призначення, до якої не включаються згарища, заболочені угіддя, крутосхили гір та інші непривабливі ліси (S_{nn}):

$$S_{pa} = S_p - S_{nn}. \quad (32)$$

До другої (результативної) групи показників віднесені: середній час одного відвідування рекреантом лісу в годинах (t), кількість відвідувань лісу за рік (V), обсяг лісового відпочинку (T).

Середній час одного відвідування рекреантом лісу і кількість відвідувань за рік залежить від величини населеного пункту, віддалі до лісу, наявності транспорту у населення, стану доріг, пори року тощо. Дані про ці показники можна визначити за допомогою соціологічних досліджень, а також з літературних даних.

Обсяг лісового відпочинку (T) розраховується за формулою, запропонованою О.І. Тарасовим [7]:

$$T = \Sigma t \cdot V, [\text{год./рік}]. \quad (33)$$

До групи інтенсивних показників включені: інтенсивність відвідування рекреаційних лісів (I_p) і, зокрема, привабливих лісів (I_{rp}), лісорекреаційна активність (A).

Інтенсивність відвідування вимірюється кількістю часу відпочинку в розрахунку на 1 га площі лісів рекреаційного призначення (Sp) і, відповідно площі привабливих лісів, які активно виконують рекреаційні функції. Розрахунки ведуть за формулами:

$$I_p = T/Sp; \quad (34)$$

$$I_{rp} = T/S_{pa}. \quad (35)$$

Активність відпочинку (лісорекреаційна активність людей) визначається за формулою:

$$A = T/Ч. \quad (36)$$

В групу оціночних включені такі показники: покращення здоров'я рекреантів (ЗР); ріст продуктивності праці (РПП); вартість зібраних рекреантами грибів, ягід, плодів, горіхів тощо (Вр).

Група екологічних показників містить: витоптування лісової площі (Ерг), пошкодження підросту, ягідників і грибовищ (Еря), пошкодження або знищення дерев (Ерд). Отже, лісова рекреація супроводжується екологічною шкодою, яка проявляється в дигресії лісу і скороченні інших користувань. Її можна визначити за формулою:

$$E_p = E_{rg} + E_{ry} + E_{rd}. \quad (37)$$

Рекреаційне лісокористування в країні загалом і держлісгоспах зокрема, ще не набуло стану "громадянства" і знаходиться на початковій стадії розвитку. В держлісгоспах відсутні показники, які стосуються цього виду діяльності. Водночас рекреаційне лісокористування є дуже перспективне і воно повинно перетворитися в один з основних видів діяльності лісових підприємств.

Література

1. Синякевич И.М., Туньця Ю.Ю. Стимулирование эколого-экономической эффективности лесопользования. – Львов: Выща школа. 1985. – 176 с.
2. Синякевич И.М. Стимулирование рационального использования древесины. Плановое хозяйство. 1990, №6. – С. 59-65.
3. Остапенко Я.В. О критерии и показателях перспективного планирования лесных зон отдыха/ Лесной журнал, 1980, №6. – С. 106-109.
4. Цурик Є.І. Еколого-економічна ефективність лісокористування: Учебний посібник. – К.: УМК ВО, 1991. – 52 с.
5. Петров А.П. Система показателей для оценки эффективности использования и воспроизводства древесных ресурсов. На примере комплексных лесных предприятий. Лесной журнал. 1978, №4. – С. 127-131.
6. Сударев В.Г., Панков Е.В. Система показателей для оценки использования древесных ресурсов в комплексных лесных предприятиях/ Лесное хозяйство. 1989, №3. – С. 19-22.
7. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование. М.: Агропромиздат. – 1986. – 176 с.
8. Туньця Ю.Ю. Экономические проблемы комплексного использования и охраны лесных ресурсов. – Львов: Выща школа. – 1976. – 215 с.
9. Сенько Є.І., Фурдичко О.І. Економіка комплексного використання і відтворення харчових ресурсів лісу. – Львів: Місіонер, 1997. – 296 с.
10. Телішевський Д.А. Сокровища леса. Львов, 1974. – 488 с.

УДК 630. 477

А.В. Шлапак – Київський Національний економічний університет

АДАПТАЦІЯ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ "СОФІЙКА" НАН УКРАЇНИ ДО РИНКОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наведено короткі історичні відомості про дендрологічний парк "Софіївку". Вивчено його інфраструктуру, розподіл трудових ресурсів та використання фонду заробітної плати. Намічений подальший шлях переходу на госпрозрахункову діяльність за рахунок розвитку перспективних напрямків діяльності.

A.V. Shlapak – National economic university by Kyiv

Adapting dendrological park "Sofiyivka" NAS of Ukraine to market conditions of managing

In operation the reduced short historical items of information about dendrological park "Sofiyivka". Its infrastructure, allocation of a manpower and usage of fund of wages is investigated. The marked further path transition on self-supporting activity at the expense of development of perspective directions of activity.

Однією з головних вимог економічної реформи, яка проводиться в Україні, є перехід на госпрозрахунок більшості державних структур. Викликано це тим, що господарський механізм, заснований на кошторисно-бюджетній формі фінансування і жорсткому централізмі, повністю себе вичерпав і не може бути базою для подальшого покращання економічних відносин в будь-якій сфері діяльності, в тому числі і дендрологічному парку "Софіївка" Національної академії наук України.

Дендрологічний парк "Софіївка" знаходиться на північно-східній околиці старовинного міста Умані Черкаської області. Сьогодні – це науково-дослідна установа загальнодержавного значення. Будівництво парку розпочато у 1796 р., відкриття відбулося у травні 1802 р. У 1796–1832 рр. він був власністю Потоцьких, але у 1832 р. конфіскований і переданий Київській державній палаті. У 1836 р. парк підпорядковується управлінню військових поселень, з 1859 р. – Головному училищу садівництва, переведеному в м. Умань з м. Одеси. У 1929 р. "Софіївка" оголошується заповідником, їй надається статус самостійної організації і до 1955 р. вона кілька разів перепідпорядковується різним відомствам і міністерствам. У 1948 р. було затверджено генеральний план її відновлення і розвитку. У віданні Національної Академії наук України "Софіївка" знаходиться з 1955 р. згідно з Постановою Ради Міністрів України від 26.09.1955 р. № 1184.

Статус науково-дослідної установи наданий дендропарку Постановою Президії Академії наук України № 26 від 23.01.91 р. [2].

Дендрологічний парк "Софіївка" – видатний пам'ятник садово-паркової архітектури кінця XVIII і початку XIX ст. світового значення та пам'ятка містобудування та архітектури України, занесена до державного реєстру національного культурного надбання (схвалено рішенням Колегії Держкоммістобудування України 23.12.93 р. № 12 на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 12.08.92 р. № 466), музей природи і садово-паркового мистецтва.

Дендрологічний парк "Софіївка" є одним з найбільш видатних творінь світового садово-паркового мистецтва в архітектурно-ландшафтному відношенні, а тому він, за даними Ф.А. Брокгауза [1], поставлений в один ряд з кращими шедеврами паркобудівництва Європи, до яких відносяться сад Бальбі у Флоренції (Італія), парк Сан-Сусі у Потсдамі (Німеччина) і палацовий парк у Версалі (Франція).

Головна особливість парку – це живописний "історико-романтичний" пейзаж, повністю створений руками людей.

За основу при будівництві парку взята долина річки Кам'янка з мальовничими пагорбами місцевих вікових дібров і гранітними скелями. Вся долина "Софіївки" розташована начебто у кар'єрі природних скель. Граніт, з якого складаються скелі, утворює гігантські масиви, а невичерпні поклади його, що зустрічаються майже на кожному кроці у поєднанні води, землі і архітектурних споруд, створюють зразок пейзажної паркової композиції, в якій тісно переплітаються ідеї збудованого парку в стилі міфології Стародавньої Греції і Риму в поєднанні з філософією і мистецтвом, історичними подіями минулих років, які проникли загальнолюдськими ідеями мудрості, доброти, краси, любові і сучасності.

Сьогодні дендрологічний парк "Софіївка" є найбільшим центром інтродукції рослин у Правобережному Лісостепу України. Його територію розширено до 167,7 га. Тут росте понад 2 тис. видів, форм і сортів місцевих та екзотичних рослин, зберігається 108 пам'яток архітектури і мистецтва. Заклад, по праву, вважа-

ється перлиною садово-паркового мистецтва світового значення. Щороку його відвідують до 300 тис. чоловік.

Дендропарк входить до складу Відділення загальної біології НАН України. Основні напрямки діяльності:

- охорона та збереження дендрологічного парку "Софіївка";
- вивчення природної та культурної флори Південного Лісостепу України;
- збереження в штучних умовах у зоні південної частини Правобережного Лісостепу України колекцій живих рослин, в тому числі рідкісних і зникаючих видів, а також насаджень і ландшафтних композицій парку;
- проведення науково-дослідних робіт в галузі інтродукції та акліматизації рослин і охорони рослинного світу, а також розробка питань ландшафтного паркобудування на базі дендропарку;
- розробка технології розмноження найбільш цінних видів рослин і впровадження їх в господарство країни;
- проведення освітньо-педагогічної і науково-просвітньої роботи в галузі ботаніки і охорони природи, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури.

З цією метою співробітники дендропарку вивчають, аналізують та узагальнюють досягнення світової дендрологічної науки та садово-паркового мистецтва, визначають можливості їх використання в умовах дендропарку та інших парках України.

Дендрологічний парк використовується для навчальної практики студентів вузів, учнів спеціальних учбових закладів і загальноосвітніх шкіл, а також для культурного відпочинку, туристичного і екскурсійного обслуговування відвідувачів.

Табл. 1. Чисельність та фонд заробітної плати по дендрологічному парку "Софіївка" на 2000 рік

№ п/п	Підрозділи	Кількість працюючих, чол.			Фонд заробітної плати, в гривнях		
		Всього	в т. числі		Всього	в т. числі	
			по бюджету	по спецкоштах		по бюджету	по спецкоштах
1.	По дендропарку "Софіївка"	417	138	279	440480	226428	214052
		100,0	33,1	66,9	100,0	51,4	48,6
	з них: по апарату управління	14	11	3	38448	32544	5904
2.		3,4	8,0	1,1	8,7	14,3	2,8
	по підрозділах:						
	– науковому	113	68	45	130206	104268	25938
		100,0	60,2	39,8	100,0	80,1	19,1
	– господарському	106	59	47	134832	89616	45216
		100,0	55,7	44,3	100,0	66,5	33,5
	– сфері обслуговування туристів	184	—	184	136994	—	136994
		100,0	—	100,0	100,0	—	100,0

Структурними підрозділами дендрологічного парку "Софіївка" (табл. 1) є: науковий, господарський підрозділи та сфери обслуговування туристів. Аналізуючи дані табл. 1 бачимо, що виплата заробітної плати за виконані роботи здійснюється за рахунок бюджетних та спеціальних коштів. До спеціальних коштів відносяться отримані грошові кошти від реалізації власної продукції та послуг установи. При цьому, якщо в цілому з 417 працюючих працівників у 2000 р. по бюджетній діяльності задіяно 138 чол., або 33,1 %, то питома вага заробітної пла-

ти цих працівників становить 51,4 %, або 226428 гривень. Це свідчить про низьку заробітну плату працівників сфери обслуговування туристів і господарського відділів, оплата яких здійснюється за рахунок спецкоштів.

Звертають на себе увагу незначні затрати на оплату працівників апарату управління – 8,7 % від річного фонду заробітної плати при значних коливаннях джерела фінансування. Важливо також зазначити, що оплата працівників наукового і господарського відділів на 39,8–44,3 % збільшена за рахунок спеціальних коштів. Це, безперечно, є позитивним зрушенням. Де на ряду з основною діяльністю дендрологічного парку, оплата якої фінансується державним бюджетом, наукова установа впроваджує господарську діяльність. Ця діяльність містить проведення цілого комплексу послуг по обслуговуванню туристів та вирощування декоративного посадкового матеріалу в розсаднику.

Крім паркових насаджень, в "Софіївці" є інтродукційний і дослідно-виробничий розсадник, а також маточники насінневого і вегетативного розмноження рослин, які знаходяться на окремій ділянці площею 20 га за межею основного паркового масиву. Довгі роки дерева, кущі, декоративні багаторічники та однорічники вирощувались у відкритому ґрунті. Після досягнення необхідних розмірів, вони викопувались або з землею, або просто з оголеним корінням. Період викопування і успішної посадки (рання весна до початку росту, або пізня осінь, уже після закінчення ростових процесів) сильно обмежували можливість проведення посадкових робіт і успішність приживання рослин. Тому вирощування рослин в контейнерах є ефективним, зручним і економічним методом утримання і догляду за рослинами малих і середніх розмірів. Тут вирощуються троянди, ялівці, туї, декоративні кущі, декоративні хвойні рослини та інше. Вирощування рослин в контейнерах дало можливість садити їх в будь-який час вегетаційного сезону, ці рослини більш життєздатні при пересадках, а контейнери є свого роду доброю упаковкою, легко переносяться і транспортабельні.

Тут же побудована і функціонує установка штучного туману і теплиця, де можна створити оптимальні умови, різко активізувати ростові процеси як у листяних, так і у шпилькових рослин, декоративних багаторічників.

В даний час ведеться пошукова робота по вдосконаленню асортименту декоративних рослин для швидкого розмноження і вирощування за нових технологіях. Відпрацьовуються основні етапи технологічного циклу вирощування рослин: способи розмноження, субстрати для укорінення і вирощування, удобрення і підживлення, розміри і форма контейнера, фактори навколишнього середовища – освітленість, вологість, температурний режим, поливання, використання стимуляторів кореневого започаткування, способи зимового укриття, боротьба з хворобами та шкідниками, а також бур'янами.

Основна мета цих розсадників – мобілізація рослинного матеріалу, його попереднє випробування, вибір та розмноження найбільш цінних видів, форм і сортів і випробування їх для поповнення насаджень парку, його реконструкції і створення нових ландшафтних композицій на заново освоєних територіях в західній частині парку, а також широка реалізація вирощеного посадкового матеріалу різним організаціям, фірмам та приватним особам, що дасть змогу значно підвищити економічну віддачу.

Структура наукового підрозділу наведена у табл. 2.

Табл. 2. Чисельність та фонд заробітної плати по дендрологічному парку "Софіївка" НАН України на 2000 рік

№ п/п	Структурні підрозділи	Кількість працюючих, чол.			Фонд заробітної плати, в гривнях		
		Всього	в т. числі		Всього	в т. числі	
			по бюджету	по спецко- штах		по бюджету	по спец- коштах
Науковий підрозділ:							
1.	Відділ дендрології, паркобудівництва і екології	34	24	10	37080	31680	5400
2.	Відділ інтродукції, акліматизації, репро- дуктивної біології деревних рослин і впровадження	60	25	35	55038	34500	20538
3.	Відділ фізіології се- лекції, генетики і за- хисту деревних рос- лин	10	10	—	18612	18612	—
4.	Відділ НТІ, підгото- вки фахівців і обслу- говування	9	9	—	19476	19476	—
Всього по науковому відділу		113	68	45	130206	104268	25938
Господарський підрозділ:							
5.	Служби: енергетична	15	14	1	21120	19152	1968
6.	Ремонтно-будівельна	18	13	5	43236	29796	13440
7.	Машинно-тракторна	26	18	8	37116	27504	9612
8.	Господарська і охо- рона	47	14	33	33360	13164	20196
Всього по відділу		106	59	47	134832	89616	45216
Обслуговуючий підрозділ:							
9.	Блок з обслугову- вання туристів	56	—	56	47534	—	47534
	в т. ч. готель	13	—	13	11035	—	11035
	ресторан	18	—	18	15279	—	15279
10.	кафе	9	—	9	8640	—	8640
11.	Сфера обслугову- вання	119	—	119	80820	—	80820
Всього по обслуговуван- ню туристів		184	—	184	136994	—	136994

Аналізуючи дані табл. 2 звертає увагу кількість працівників відділів: дендрології, паркобудівництва і екології та інтродукції, акліматизації, репродуктивної біології деревних рослин і впровадження. Так, зі 113 чол. 94 задіяно у названих відділах з фондом заробітної плати 92118 гривень при 130206 гривень в цілому по підрозділу. Фінансування фонду заробітної плати на наукові розробки переважно здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань. Проте, необхідно зазначити, що 25 % доплати працівникам здійснюється за рахунок спецкоштів.

Господарський підрозділ (табл. 2) забезпечує роботу дендрологічного парку по всіх напрямках діяльності і містить такі господарські служби: енергетики; ремонтно-будівельну; машинно-тракторну; господарську і охоронну.

У господарській сфері обслуговування дендрологічного парку задіяно 106 чол, фонд заробітної плати яких становить 134832 гривні, з них 89616 – за раху-

нок бюджетної діяльності і 45216 – спецкоштів. Звертає на себе увагу, що господарський підрозділ використовує у два рази більше спецкоштів, ніж науковий.

Особливої уваги заслуговує формування обслуговуючого підрозділу, який безпосередньо надає платні послуги туристам та відвідувачам дендрологічного парку. Розглядаючи його інфраструктуру, бачимо, що цей підрозділ забезпечує платні послуги, такі як: готельні, харчування, сауни, фотографування, орендної плати за місця виносної торгівлі бізнесменами дрібного бізнесу, катання на човні в підземній річці, на кареті, верховій їзді, поромі, катері, човнах, катамаранах та проведення екскурсій. Цей підрозділ на повному госпрозрахунку. В ньому працює 184 чол., фонд заробітної плати становить 136994 гривні в рік і він себе повністю окупає.

Таким чином, ми бачимо, що дендрологічний парк "Софіївка" є ініціатором садово-паркової діяльності України і широко впроваджує різні види послуг, які забезпечують відвідувачам парку відпочинок і моральне задоволення, а дендрологічному парку це дає можливість отримати додаткові кошти для утримання його в належному стані і подальшого розвитку інфраструктури за рахунок власних коштів (спецкоштів).

Література

1. Брокгауз Ф.А., Ефрон І.А. Енциклопедичний словник. – Лейпциг–С.-Петербург. – Т. 30, 1900. – С. 955–956.

2. Косенко І.С., Мігін В.В. Дендрологічні проблеми парку "Софіївка" Старовинні парки і проблеми їх збереження. – Умань: Компанія Л.М. Рябчинського, 1996. – С. 5–12.

УДК 911.3

Инж. А.В. Ивануса – УкрДЛТУ

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВИЙ ВИРОБНИЧИЙ КОМПЛЕКС ЯК СКЛАДНА СИСТЕМА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Подается характеристика понятия "территориально-галузевый производственный комплекс". На примере лесопромышленного комплекса рассматриваются особенности системного подхода до постройки структуры та зв'язків територіально-галузевих виробничих комплексів в економіці України.

Eng. A.V. Ivanussa – USUFWT

The territorial branch industrial complex as a composite system in the economy of Ukraine

Characteristics of the concept of "territorial branch industrial complex" has been introduced. The peculiarities of the system approach towards the construction of the structure and relations of the territorial branch industrial complexes in the economy of Ukraine have been described on the basis of the forestry industrial complex.

Територіально-галузеві виробничі комплекси (або просто територіально-галузеві комплекси (ТГК) посідають особливе місце в економіці України. Вони виникають і функціонують тоді, коли територія перестає бути випадковим фактором їх формування, коли в результаті розміщення виробничих комплексів на певній території у них виникають цілком нові властивості, а також специфічні взаємовідносини і взаємозв'язки між ними.

Необхідно одразу ж зазначити, що в економічній літературі поряд із поняттям "територіально-галузевий комплекс" досить часто зустрічається поняття "міжгалузевий територіальний комплекс", які О.І. Шаблій [14, ст. 61-62] пропонує ототожнювати, якщо:

- наперед відомо, що певна, як правило масштабна, галузь (наприклад, промисловість, сільське господарство тощо) складаються із кількох взаємопов'язаних підгалузей, фіксувати які на даному етапі дослідження немає необхідності;
- кілька галузей об'єднуються в окремий блок (так звану "чисту галузь") при аналізі певної території;
- кілька галузей різних сфер (наприклад, промисловість і сільське господарство) підлягають інтеграції і утворюють на певній території єдину галузь.

Така думка є, на наш погляд, досить раціональною і виправданою, оскільки вищезазначені поняття, розглянуті під запропонованим автором кутком зору, мають різнозначний зміст. Це дозволяє проводити аналогію між цілим рядом термінів, якими різні автори успішно користувались при вивченні територіально-галузевих формувань.

Саме поняття "територіально-галузевий комплекс" з'явилося у вітчизняній економічній літературі в середині 60-х років. При цьому сформувались різні підходи до його трактування і розуміння, які, на думку О.І. Шаблія [14, ст. 6-7], можна поділити на чотири групи*:

- ТГК розглядається в системі теорії виробничо-територіальних комплексів (П.К. Алампієв, А.Т. Хрущов, М.М. Паламарчук, Н.Т. Агафонов та ін.);
- ТГК розглядається як специфічна наукова категорія, що має свій реально існуючий об'єкт, який вона адекватно відображає і характеризує (Е.П. Маслов, Е.Т. Штангей, В.Ф. Косов та ін.).

Розглядається сукупність галузевих комплексів конкретної території (економічного району, області), тобто відповідна територія досліджується шляхом виявлення і вивчення реально існуючих територіально-галузевих комплексів (А.Т. Ващенко).

Вивчається конкретний ТГК (наприклад, агропромисловий, лісопромисловий тощо) як наукова категорія або як об'єктивно існуюче на даній території економіко-географічне явище (О.І. Шаблій).

Така класифікація дозволяє не тільки систематизувати багатовекторні і різнопланові дослідження даної проблеми, але й прослідкувати процес вдосконалення і ускладнення наукового підходу до поняття ТГК. Адже, як бачимо, саме перша група характеризується найвищим рівнем узагальнення, а передостання та остання – найбільшим проникненням в суть явища.

Найбільш ґрунтовно, на нашу думку, поняття "територіально-галузевий комплекс" намагались розкрити такі автори, як П.М. Алампієв, Е.П. Маслов, В.Ф. Косов та О.І. Шаблій, хоча і тут зустрічаємо певні недоліки.

Так, згідно П.М. Алампієву, ТГК ("територіальний виробничий комплекс" за термінологією автора) – це "...сукупність однорідних чи тісно пов'язаних між собою елементарних техніко-економічних комплексів, розміщених на певній компактній території" [1, ст. 80]. При цьому, під елементарним техніко-економічним комплексом автор розуміє стійке поєднання підприємств різних галузей виробництва.

* Тут автор використовує поняття "міжгалузевий комплекс"